

ההגדה: הוראות בימוי

קריאה דרמטית בהגדה | יצרה וכתבה: [עדי בן-זאב](#)

רציונל

בליל הסדר אתם לא רק העורכים והמארחים, הבשלנים והמנקים, אתם יכולים להפוך גם לבמאים! כעורכי הסדר, אתם בוודאי מתכוננים לתפקיד מבעוד מועד - קוראים את ההגדה, חושבים על חידות או שירים, מחלקים תפקידים ומסמנים קטעים להקרא או השמטה. אני רוצה להציע לכם אפשרות נוספת, יצירתית ומפתיעה לסדר שלכם - הוראות בימוי. אמנם ההגדה היא טקסט "שאינו דרמטי" כלומר אינה כתובה כמחזה, אבל יש בה הרבה דרמה. בעיקר יש בה הנחיות מרובות לעורך הסדר ולמשתתפים. אפשר להתייחס להנחיות הללו כאל 'הוראות בימוי' - אותן הוראות שמייעד כותב המחזה עבור הבמאי או הבמאית - ארגון החלל, הפעולות הנדרשות מהשחקנים, הכניסות והיציאות. בהגדה אנו נתקלים בהוראות כאלו במקומות רבים: 'להגביה את הכוס', 'לגלות את המצות' ועוד. בואו ניכנס לתפקיד הבמאים ונבחן את ההגדה כולה בעיניים אלה. העבודה ה'בימתית' מחפשת את המקומות שבהם ניתן לשחק ולנוע, להשתמש בטקסט כבסיס שממנו אפשר להמריא.

התפקיד שלכם כבמאים מתחלק לשני פרקי זמן: התכנון וההכנה לפני הסדר, והסדר עצמו. לפניכם תהליך תכנון והכנה בכמה שלבים בעזרתם תוכלו לצקת לליל הסדר תוכן ו'משחקיות' במינן המתאים לכם ולמשפחתכם. נפתח בהנחיות כלליות ואחריהן רעיונות ודוגמאות מעשיות.

איך במאי ניגש לטקסט? תכנון והכנה

שלב ראשון: הגדרת מטרה

לפני שיוצאים לדרך עליכם לברר ולהגדיר מהי המטרה שלכם בליל הסדר הקרב - לספר ביציאת מצרים? לגוון את המסורת? להבין מה כתוב בהגדה? לשרוד את המפגש המשפחתי? כל מטרה טובה וראויה, כל עוד היא ברורה לכם ואתם נצמדים אליה בזמן ההכנות ובסדר עצמו. כך תוכלו להתאים את התוכן והרעיונות למה שיקרה בפועל.

שלב שני: קריאה ראשונית, חופשית, אסוציאטיבית

כהכנה לסדר יש לקרוא מחדש את הטקסט המוכר, לנער מעליו את האבק ואת המחשבות הישנות עליו, גם את המנגינות שמתלוות אליו. לצורך כך כדי לעשות את זה הצטיידו במחברת ועט: קראו את ההגדה כאילו זו הפעם הראשונה, וכתבו כל מחשבה שעוברת לכם בראש - כל דימוי, כל תמונה ויזואלית, כל דמות, כל מפגש אפשרי בין הדמויות. שימו לב למצלול המילים, למילים עצמן ולביטויים חוזרים. מומלץ לקרוא בקול ואף לבקש מאדם אחר להקריא ולהקשיב לה מהצד.

שלב שלישי: בחירת עוגנים

בשלב זה חזרו אל ההגדה וסמנו לעצמכם אילו קטעים חייבים להיות חלק מליל הסדר שלכם. היזכרו במטרה שהגדרתם לעצמכם בראשית הדרך, התחשבו במסורות משפחתיות ובחרו קטעים אהובים עליכם שאין לוותר עליהם. אלו החלקים אותם תקיימו גם אם אחד הדוידים כבר עומד בדלת ומאיים ללכת כי הארכתם יותר מדי. העוגנים הללו יאפשרו לכם להנחות את ליל הסדר בצורה מודולרית. עוגן יכול להיות מסורת כמו המנהג שצעיר הילדים עומד על כיסא ושר 'מה נשתנה'; טקסט חדש שמצאתם באחת ההגדות החדשות והחלטתם להוסיף אותו; או הגרסה הבימתית שהגיתם בשלב הקודם לרעיון עשר המכות.

שלב רביעי: תבלינים דרמטיים

זה הזמן לחזור למחברת הרעיונות שעלו בקריאה החופשית הראשונה ולחפש שם רעיונות שיתאימו לליל הסדר שאתם בונים. דמיינתם מונולוג של משה בעיניים מודרניות? חשבו היכן הוא ישתלב, כתבו זאת על ההגדה שלכם ופנו אל ה'כוכב' שישחק אותו. חשבתם על קטעי תנועה בעשר המכות? על דיאלוג בין שניים מארבעת הבנים? - בדקו היכן הם משתלבים, וכתבו לעצמכם אילו אביזרים צריך לך. מבין כל הרעיונות מיינו את האהובים עליכם ביותר אשר יתאימו ל'קהל' ויתאימו כמובן למטרה הראשונית. כמו כל תבלין, השתמשו בו לטעמכם, במידה ובתבונה. בסוף התהליך תהיה בידכם הגדה מסומנת ורשימה מסודרת של כל החלקים. מי מקריא מה ומתי, מה עושים בכל שלב, ואיזה אביזרים צריך.

Show time! - עושים סדר

הערב מתחיל, המסך עולה. תפקידכם כבמאים במהלך הסדר עצמו הוא להיות מאורגנים - לעקוב אחר חלקי הסדר, להוביל את המשתתפים על פי המסלול שיצרתם, לחלק תפקידים ולעודד השתתפות פעילה. הארגון הזה יאפשר לכם, בזמן אמת, להבין על מה צריך לוותר, במה אפשר להאריך, ומה מקומם הפעיל של המשתתפים האחרים.

על מה כל הדרמה? (דוגמאות ורעיונות לתבלינים דרמטיים)

- לספר ביציאת מצרים זהו עיקר העניין והציווי של ליל הסדר, ודווקא בו ההגדה מצמצמת. זו הזדמנות עבורכם להרחיב בסיפור יציאת מצרים בדרך שאינה מילולית דווקא. יש משפחות שבהן נוהגים ילדים ומבוגרים להתחפש לבני ישראל היוצאים ממצרים. אפשר לערוך חידון בפנטומימה על מושגים הקשורים ביציאת מצרים, כמו 'חצי הלילה', 'קריעת ים סוף' וכדומה. רעיון נוסף - נסו לבחור תמונות מהסיפור ולבקש מהמשתתפים להציג אותן כ'תמונה קפואה'. * להרחבת הסיפור מומלץ להיעזר בפרקים מספר שמות א-י, או לחלופין בעיבוד לילדים המופיע ב'הלילה הזה: הגדה ישראלית' בעריכת מישאל ונעם ציון (עמ' 144).
- שימו לב למקומות שבהם יש כבר הוראות בימוי להרים את הקערה, לגלות את המצות, לפתוח את הדלת לאלוהו, למזוג כוס, להחביא את האפיקומן, להוציא את האפיקומן. חשבו איך אפשר להעצים אותם. למשל, שעשועון ה"כיסא הריק" לאלוהו בו המשתתפים יכולים להציע מי צריך לזכות בכיסא. כמו להכניס מישהו מחופש לאלוהו כשפותחים את הדלת. רעיון נוסף: משחק תשומת-לב - כל פעם שכתוב 'להגביה את הכוס', עורך הסדר או אחד המשתתפים מגביה את כוסו וכולם צריכים להגביה אחריו. האחרון ששם לב מפסיד...
- יש מסורות יפות מעדות ישראל שאפשר לאמץ מסורת 'בבהילו' של יוצאי צפון-אפריקה, שבה מסובבים את צלחת הסדר מעל ראשי המשתתפים ומברכים כל משתתף בברכות - בלב או בקול רם. מסורת 'דיינו' של יהודי פרס שבה יש לחבוט זה בזה בבצל ירוק במהלך השיר, ועוד.
- לגיוון הקריאה כשמעבירים את הקריאה בין הסובבים אפשר לקבוע כי רק מי שחובש כובע מסוים שיעבור בין המשתתפים, רשאי להקריא.
- מוטיב חוזר החזרתיות עוזרת לתפוס קצב, לשמור על ערנות המשתתפים (הי, את זה אני מכיר!), וליצור מעין 'פזמון חוזר' שמחבר את כולם. המציאו תנועות קבועות לשירת סימני הסדר או למדו בתחילת הערב את סימני הסדר בשפת הסימנים, וכשאתם מרגישים שאתם מאבדים את הקהל התחילו לשיר אותם גם באמצע ה'מגיד'. אתרו ביטוי חוזר כמו 'יציאת מצרים', והנחו את המשתתפים למחוא כף או לעשות צורת פירמידה בידיים בכל פעם שהוא נאמר.

- דיאלוגים
 - חלקים מההגדה כתובים בסגנון של שאלות ותשובות ('חכם מה הוא אומר?' 'אי ביום ההוא יכול מבעוד יום?' 'פסח על שום מה?' 'מה נשתנה?' וכדומה). היעזרו במבנה הזה כדי לתת תפקידים שונים של 'שואל' ו'משיב'. גם החלוקה ל'כתרות' ופירוט תאפשר יצירת דיאלוג:
 - א - 'זירעו אתנו המצרים ויענונו, ויתנו עלינו עבודה קשה'.
 - א - 'זירעו אותנו המצרים'
 - ב - 'כמה שנאמר: הבה נתחכמה לו וכו'.
 - א - 'זיענונו',
 - ב' - 'כמה שנאמר וכו'.
 - דיאלוגים מגוונים את הקריאה ומקדמים את העלילה, ומדגישים מקומות שבהם יש קונפליקט. ובמקום שיש קונפליקט יש דרמה!
 - תרגילי אלתור (אימפרוביזציה)
 - הזמינו את המשתתפים לאלתר סיטואציה דרמטית על פי סיפור ופרטים שתתנו להם במקום; מי הדמויות, מה המקום ומה ההקשר.
 - דוגמאות לסיטואציות:
 - ליל הסדר נגמר, הדלת נשארה בטעות פתוחה ואליהו הנביא נכנס ומגלה שמישהו פינה את הכוס שלו. ילד מבני הבית מתעורר ונבהל ורוצה לגרש את הזר מהבית.
 - שתי שכנות, אחת מבני ישראל ואחת מצריה, רבות על הדם שהעברייה שמה על המשקוף ולכלך למצריה את כל הסדינים.
 - מכת דם פוגשת את מכת צפרדע והן רבות, מי הייתה מכה יותר אפקטיבית.
- * הוסיפו הגבלות לסצנות: כל משפט בסצנה יתחיל באות לפי סדר הא"ב; כל משפט נגמר בסימן שאלה; חייבים להשתמש בחפצים שמקבלים ליד מאחד הצופים.

רעיונות אלו הם רק השראה.... תמצאו את הדרך שלכם!

